

Ürdün'ün Örgün Eğitiminde Din Öğretimi

Mohammed THALGI, Dr.

Atıf- Thalgi, M. (2006). Ürdün'ün örgün eğitiminde din öğretimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (11), 101-125. © Değerler Eğitimi Merkezi

Özet- Ürdün'ün eğitim tarihinde 1964 ve 1994 yıllarında çıkarılan yasalar önemli referans noktalarıdır. Bu kanunların genel eğitim anlayışında İslâmi hedefler bulunmaktadır. Makalede, hukuki zemininden başlayarak Ürdün'de örgün eğitim sisteminde din öğretiminin yeri ele alınmıştır. Buna göre Ürdün'de okul kademeleri, anaokulu, on yıllık temel eğitim aşaması ve iki yıllık lise aşaması olarak ayrılmaktadır. Temel eğitimde hem devlet hem de özel okullarda, birinci sınıftan itibaren, haftada iki ders İslâm eğitimi ve bir ders de Kur'ân-ı Kerim okutulmaktadır. Akademi ve meslek liselerinde de haftada üç saat, İslâm kültürü dersi okutulmaktadır. İslâm bilimlerinde ihtisas lisesi olarak Şer'î lise bulunmaktadır. Makalenin sonunda, din öğretimi sistemi açısından Ürdün ve Türkiye arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar kelimeler- Din Öğretimi, Örgün Eğitim, Karşılaştırmalı Eğitim, Ders Kitapları, Ürdün.

Problem ve Amaç

Bu makalenin temel amacı, hukuki, felsefi temellerinden başlayarak, Ürdün'ün örgün eğitim sisteminde din eğitiminin yerini ortaya koymak; örgün eğitimde din eğitimi uygulamalarını tespit etmektir. Bu araştırmanın, özellikle karşılaştırmalı eğitim çalışmalarına katkısı olması amaçlanmaktadır.¹

Son yıllarda eğitim bilimleri alanındaki uzmanlaşma sürecinde, bir ülkede veya mukayeseli olarak birkaç ülkede din eğitimi tecrübelerini incelemek amacıyla, Türkiye'de İlahiyat Fakültelerinin Din Eğitimi bilim dallarında bu alanda birden çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunda, Batı ülkelerinde uygulanan din eğitimi ele alınmıştır. Din eğitimi araştırmalarında İslâm ülkeleri konusunda ise bir eksiklik bulunmaktadır. Aydın'ın (1998) ifade ettiği gibi:

1 Birçok tanımı bulunan "karşılaştırmalı eğitim" (*comparative education / et-terbiyetül-mükarene*) teriminin bir tanımı şöyledir: Karşılaştırmalı eğitim, eğitim sorularının çözümlenmesi için farklı ülkelerdeki eğitim sistemlerini inceleyen bir alandır (Erdoğan, 2003: 6).

Türkiye’de karşılaştırmalı eğitim alanındaki çalışmalar daha çok batı ülkeleri eğitim sistemleri üzerinde olmuştur. Çağdaş İslâm ülkelerindeki eğitim sistemleri ve özelde de din eğitimi uygulamaları ile ilgili çalışmalar oldukça az ve yüzeyseldir. Hâlbuki özellikle din eğitimi ile ilgili İslâm ülkelerindeki uygulamaların bilinmesinde yarar vardır. Bu nedenle İslâm ülkelerindeki din eğitimi çalışmalarına önem verilmelidir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada betimsel olarak Ürdün’ün örgün eğitiminde devlet ve özel kurumlarında din eğitimi uygulamaları ele alınmıştır. Araştırmada Ürdün’deki din eğitimiyle ilgili literatürden, resmi dökümanlardan yararlanılmış, gözlem ve görüşme tekniklerinden istifade edilmiştir.

Ürdün Hakkında Genel Bilgiler

Ürdün’ün resmî adı, Ürdün Haşimî Krallığıdır (Vezâretü’terbiyeti ve’t-talim, 1971: 3-36). Başkenti, Amman’dır (Amman’ın nüfusu 2,047.000) (Dairetü’l-ihsâti’l-âmmе, 2005). 2004 yılı sayımına göre ülkenin genel nüfusu: 5.350.000’dir (Vezâretü’t-terbiye ve’t-talim, 2006). Ülkenin yüzölçümü: 89.342 km²’dir (Hrisât ve diğerleri, 2000: 15). Resmi dili Arapça ve anayasanın ikinci maddesinde de belirtildiği üzere devletin dini İslâm’dır (Vezâretü’terbiyeti ve’t-talim, 1971: 3). Halkın % 95’i Sünni Müslüman, % 4’ü Hıristiyan’dır (Vezâretü’t-terbiye ve’t-talim, 2006).

Bir Ortadoğu ülkesi olan Ürdün, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Kızıldeniz, Filistin ve Lut Gölü ile çevrilidir (Hrisât ve diğerleri, 2000: 15). Ürdün parlamenter sisteme dayalı krallık rejimiyle yönetilmekte olup, 1960’lı yıllardan 1989 yılına kadar parlamento sistemi uygulanmamıştır (Hrisât ve diğerleri, 2000).

Yasalarda Din ve Din Eğitimi

Ürdün’de örgün din eğitiminin yasal durumunun belirtilmesi için anayasa ve 1994 Yılı Eğitim Kanununda din eğitimiyle ilgili maddeleri ele almaktayız.

Anayasada Din ve Din Eğitiminin Yeri

Ürdün Krallığı Anayasasının ikinci maddesinde: “Devletin dini İslâm, resmi dili Arapçadır.” (Vezaretü'terbiyeti ve't-talim, 1971: 3) ibaresi bulunmaktadır. Bu madde, devletin eğitim kanunları, eğitim felsefesi ve devletin eğitim amaçlarında etkisini göstermektedir. Mesela “İslâm Eğitimi” (et-Terbiyetü'l-İslâmiyetü) dersi okullarda zorunlu bir ders olup, resmi okullardaki din eğitiminin içeriği İslâm dinini esas alır. İslâm Eğitimi dersi yanında ayrıca haftalık Kur'ân-ı Kerim dersi okutulur.

Devletin Eğitim Felsefesi ve Amaçlarında Din Eğitiminin Yeri

1964 yılı Eğitim Kanunu'nda eğitim felsefesi açık ifadelerle, devlet tarihinde ilk defa ifade edilmiştir. Bu felsefenin prensipleri Ürdün'ün anayasası, sosyal, maddi ve manevi durumu, yüksek değerlerinden kaynaklanır. Devletin eğitim felsefesi ve eğitim amaçları da 1994 Yılı Eğitim Kanununda yer almıştır (Vezâretü't-terbiyeti ve t-talim, 1999: 3-20).

Eğitim felsefesi:

1994 Yılı Eğitim Kanununda, devletin eğitim felsefesinde sözü edilen din eğitimiyle ilgili ibareler şöyledir:

1. Kanunda geçen fikrî temeller:

Eğitimin temellerinde “Allah'a iman” öne çıkan bir unsur olmalıdır.

İslâm: insana, akla, ilme, amele ve ahlâka değer verir.

İslâm hem ferdi, hem de toplumu içine alan bir değerler sistemine sahiptir.

Arap ve İslâm bir bütündür.

2. Kanunda geçen millî ve insanî temeller:

Arapça, Arap ümmeti için önemli bir faktördür.

Millî ve İslâmî şahsiyet arasında denge olmalı, diğer kültürlerle de açık olunmalıdır.

Eğitimin amaçları:

Sözü edilen kanunda eğitimin genel hedeflerinin başında: “Allah'a iman etmiş bir vatandaş yetiştirmek, fazilet ve ahlâk sahibi olarak bedenî, aklı ve ruhî özellikleri gelişmiş bir şahsiyet sahibi olmak” hedefi vardır. Bunun yanı sıra kanunda şu hedefler de belirtilmektedir:

İslâm inanç temellerini ve fikhî hükümlüleri anlamak ve hayata uygulamak (4. madde).

İslâmî ve millî iftihar vesilesini yükseltmek (15. madde).

İnsanlarla ahlâki münasebetler kurmak (18. madde).

Temel ve lise eğitimin genel hedeflerinde din eğitimiyle ilgili şöyle bir ifade geçmektedir: “İslâm tarihini öğrenme, dini hükümleri ve ibadetleri öğrenip uygulama.”

Eğitimin Aşamalarına Göre Din Dersleri

1989 tarihinden itibaren Ürdün’de okul sistemi üç kademede sınıflandırılmıştır:

1. Anaokulu. (En fazla iki sene olmak üzere çocukların okul öncesi eğitimidir).
2. Temel öğretim dönemi. (Bu aşamada 10 senelik bir süre söz konusudur).
3. Lise eğitim aşaması. (Bu aşamada 2 senelik bir süre söz konusudur).

Tablo 1

2004-2005 Öğretim yılında kurum ve aşamalara göre öğrenci sayısı

Aşama	Kurum	Eğitim Bakanlığı	Diğer devlet okulları*	Birleşmiş milletler ²	Özel kurumlar	Toplam
Anaokulu		4780	112	0	86594	91486
Temel öğretim		916247	9488	129291	201390	1256433
Akademi lisesi		131057	1564	0	17862	150483
Meslek lisesi		24620	7477	593	239	32929
Toplam		1076731	18461	129874	306085	1531331

* Savunma Bakanlığı ve Sosyal Gelişme Bakanlığına bağlı okullardır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, Ürdün’de öğrencilerin çoğu Eğitim Bakanlığının okullarında bulunmaktadır. Özel kurumlar ve Birleşmiş Milletler okullarında bulunan öğrencilerin oranı % 28,5’tir. Özel okullar kendi bütçelerini

- 2 Ürdün’de Birleşmiş Milletler’in Yakındoğu Filistin Mültecilerine Yardım Kuruluşu olan UNRWA (the United Nations Relief and Works Agency) tarafından açılan okullar bulunmaktadır. Bu kuruluş, Birleşmiş Milletler’in Ortadoğu’daki en geniş kapsamlı organizasyonu olup Batı Şeria, Gazze, Ürdün, Lübnan ve Suriye’deki mültecilere eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler vermektedir.

oluşturdukları ve devletten maddi talepte bulunmadıkları için Eğitim Bakanlığının bütçesine herhangi bir yük getirmediikleri anlaşılmaktadır.

Anaokullarında Din Eğitimi

Ürdün'deki anaokullarının % 95'i özel kurumlar tarafından kurulmaktadır. Ancak 2000 yılından itibaren uzun müddetli ve kapsamlı bir proje olarak devlet okullarında da anaokulları açılmaya başlamıştır. 1994 yılı kanununun 8'inci maddesinde anaokullarının genel amacı, çocuğu sosyal hayata ve okul ortamına hazırlamak olarak ifade edilmektedir. (Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim, 1999: 3-20).

Dolayısıyla, anaokulunda okutulan derslerin nitelikleri bu amaca göre düzenlenir. Eğitim bakanlığına bağlı devlet okullarında var olan anaokullarının programında ayrı bir din dersi yoktur. Ancak anaokullarına yönelik kitaplarda, ayetler, hadisler ve dini konular bulunmaktadır. Özel kurumlarda Eğitim Bakanlığı tarafından konulan mecburi bir müfredat yoktur, onun için din dersleri okulun isteğine bırakılmıştır. Bazı okullarda haftada bir ders, bazı okullarda iki veya üç ders din öğretimi bulunmaktadır.

Temel Öğretim İçerisinde Din Eğitimi

Temel öğretim aşamasında birinci sınıftan başlayarak 10 senelik bir eğitim söz konusudur. Her sınıfta İslâm Eğitimi (et-Terbiyetü'l-İslâmiyye) ismiyle bir din dersi okutulur; bunun yanında Kur'ân-ı Kerim okuma dersi bulunmaktadır. Bu ders, Müslüman öğrencilere zorunlu bir ders iken, gayri Müslim öğrenciler için zorunlu değildir.

Tablo 2

1989- 2006 Yılları arasında temel öğretim haftalık ders programı

Dersler / Sınıflar	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Kur'ân-ı Kerim	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İslâm Eğitimi	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Arapça	8	8	8	8	7	7	7	7	7	7
Milli ve sosyal eğitim	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1
Tarih	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Coğrafya	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
İngilizce	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Matematik	4	4	4	5	5	5	5	5	5	5

Fen Bilimler	4	4	4	4	4	4	4	6	6	6
Bilgisayar	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2
Meslek eğitimi	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
Resim	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Spor	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1
Toplam	29	29	29	30	30	29	32	34	34	34

Tablo 3'te ise, temel öğretim aşamasında okutulan İslâm eğitimi derslerinin ne kadar kapsamlı ve tedrici olduğunu anlamak için birinci sınıftan onuncu sınıfa kadar temel konuları sıralanmıştır. Bu konular şunlardır: Akaid, Kur'ân-ı Kerim, Hadis, Siyer, İslâm tarihi, Fıkıh, Ahlâk ve İslâm düşüncesi.

Akaid:

Temel öğretim aşamasında İslâm Eğitimi ders kitaplarındaki akaid konuları şu özellikleri gösterir (el-Aktaş ve diğerleri, 2002: 9): İlk sınıflarda, akaid konuları Allah'ın birliği, insanı ve diğer yaratıkları yaratan olduğu vurgulanır. Akaidle ilgili konular, birinci sınıftan onuncu sınıfa kadar seri halinde bulunmaktadır. Bu süre zarfında akaidin temel konuları tamamen işlenir. Akaid konuları tek bir mezhep çerçevesinde değil, müelliflerin görüşlerine göre işlenmiştir.

Tablo 3

Bütün Sınıflarda okutulan İslâm Eğitimi ders kitabında akaid konuları

Sınıflar	Akaid konuları
1	İslâm'ın beş şartı, Şahadet, Allah'ın isimleri, yaratan Allah'tır, Peygamberimizin sıfatları
2	İslâm'ın beş şartı, Peygamberimizin sıfatları
3	İmanın şartları, Allah Tealâ'nın isim ve sıfatları
4	Allah Tealâ'nın isimleri ve sıfatları
5	Allah'a iman etmek, Allah'ın isim ve sıfatlarından: El-Hakim, El-Vahit, el-Müheymin, el-Rahman, el-Rahim, İman kardeşliği, Melekler
6	Vahiy, Allah'ın semavi kitaplarına iman etmek, Kur'ân-ı Kerimin özellikleri, Peygamberlere iman etmek, Peygamberlerin mucizeleri, Peygamberin inançlarında sebat etmesi, Hz. Musa, Hz. İsa.
7	Ahret gününe iman etmek, Diriliş ve haşır, Hesap, Mizan ve Sırat, Cennet ve Cehennem, Ahret gününe iman etmenin sonuçları.
8	Allah'ın yaratıklarına bakarak akaid gerçeklerini bulmasında aklın rolü ve onunla ilgili nakli deliller, Allah Tealâ'nın bir olduğunu ispat eden evrendeki fenomenler, İman semereleri.
9	Peygamberlere iman etmek, peygamberlerin mucizeleri, kaza kader, hurafeden uzak olmak.
10	Bazı iman mefhumları, Şahsiyet eğitiminde akaidin önemi, tevekkül, rızık, ölüm, hidayet ve dalalet, dalalet türleri, şahsiyet eğitiminde akaidin rolü.

Kur'ân-ı Kerim:

Yukarda belirtildiği gibi tüm temel öğretim sınıflarında Kur'ân-ı Kerim dersi bulunmaktadır. Bu ders Kur'ân-ı Kerim'in okunması ve tefsiri için konulmuştur. Kur'ân-ı Kerim'in doğru bir şekilde okunması amacıyla, beşinci sınıftan itibaren Kur'ân-ı Kerim dersinde “et-tilâve ve't-tecvid” adlı bir ders kitabı okutulmaktadır. Bu dersin planı şu şekilde yapılmıştır (Ömer, 2001; Abbâs, 2002; el-Akîl, 2001a; el-Akîl, 2001b; el-Akîl, 2002): i. Ders kitabında belirtilen ayetler okunur. ii. Ayetlerde anlamları kapalı olan kelimelerin anlamları açıklanır. iii. Ayetlerin genel anlamı açıklanır. iv. Değerlendirme kısmındaki sorulara cevap verilir. v. Ayetlerin bir kısmı ödev olarak evde okunur.

Tablo 4*Tilâvet ve Tecvit derslerinde okutulan konular*

<i>Sınıf</i>	<i>Sınıfta Okutulan sûreler</i>	<i>Evde okunan ayetler</i>	<i>Tecvit ahkâmı</i>
5	Er-rahmân, Vaki'a, Mücâdele, Haşr, Mümtehene, Cuma, Münâfikûn, Tâhrîm	Talâk, Hadîd, Teğabûn	Nûn'us-Sâkine ve't-Tenvîn
6	Şûra, Zuhruf, Ahkâf, Muhammed, Zâriyât, Tûr, Necim	Duhân, Hucurât, Câsiye	Vakf (Durma) alametleri, Mîm ahkâmı, Med (sesli harfler) ahkâmı
7	Ankabût, Lukmân, Ahzâb, Saba, Yâsîn, Sâd, Zümer, Ğafir, Füssilet	Rûm, Fâtir, Sâffât	Kelkela, Şeddeli Nûn, Şeddeli Mîm, Ra ahkâmı
8	Kehf, Meryem, Tâha, Hac, Mu'minûn, Furkân, Şuarâ, Kasas	İsrâ, Enbiyâ, Nûr, Nemil	Bütün geçen ahkâmın tekrarlaması, Harfî Med, Kelimeli Med, Vakf (Durma) ahkâmı
9	Enfâl, Yûsuf, Ra'd sûresi, İbrâhîm, Nehl, A'râF, Tevbe	Hûd, Yûnus, Hicr	Bütün geçen ahkâmın tekrarlanması, İdğam (birleşmiş iki harf) ahkâmı
10	Bakara, Nisâ, Maide	Âli İmrân	Bütün geçen ahkâmın tekrarlanması, Harflerin sıfatları

Tablo 5'te İslâm Eğitimi ders kitaplarında bulunan sûreler ve Kur'ân-ı Kerim'le ilgili teorik bilgiler gösterilmektedir.

Tablo 5*Bütün sınıflarda okutulan İslâm Eğitimi ders kitabında Kur'ân-ı Kerimle ilgili konular**Sınıflar Kur'ân-ı Kerim konuları*

1	Okuma adabı, İstiaze, Besmele, Süreler: Fatiha, İhlâs, Fil, Nasr, Asr, Nâs, Kureyş, Mâun ve Mesed.
2	Kevser, Kariah, Zilzal, Kafirun, Felak
3	Kur'ân-ı Kerim'in peygamberimize indirilmesi, Alak, Adiyat, Hümeze, 'Alâ, Şems, Peygamber kıssalarından Hz. Adem ve Hz. Nuh
4	Kur'ân-ı Kerimin fazileti, el-Kursi, Leyl, Gaşiye, Tarik, Beyyine sûreleri; Hz. Musa ve Hz. İsa kıssası
5	Tefsir dersi olarak Mülk sûresi, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail kıssası
6	Secde sûresi tefsir ve ezberleme
7	Kur'ân-ı Kerim'in tanımı ve özellikleri, diriliş delilleri, geçmiş ümmetlerinden ibret almak, müminlerin ve kâfirlerin akıbeti, müminlere iyi ve doğrunun hatırlatılmasındaki fayda
8	İsrâ sûresi, İsrâ mucizesi, evren deliller, Kur'ânın birleşmesi ve bunun sebepleri, Kur'ân'a karşı ümmetin görevleri
9	Kur'ân'ın icazı, Fetih sûresinin ezber ve tefsiri
10	Nüzul sebepleri, tefsir bilimi, Nur sûresi

Hadis:

Ders kitaplarında beşinci sınıftan itibaren her ders için bir hadis belirlenmiştir. Hadis derslerinde bir hadis metni okunur ve sonra da onun açıklaması yapılır. İlk sınıflarda böyle bir ders yoktur ancak derslerde değişik konular içerisinde hadisler bulunmaktadır.

Tablo 6*Bütün sınıflarda okutulan İslâm Eğitimi ders kitabında hadis konuları**Sınıflar Hadis i konuları*

1	Bu konuya özel hadis dersi ayrılmamıştır. Hadislerin geçtiği dersler ise: Yemek adabı, Peygamberimizin sıfatları, selamlama, Müslüman kardeşine karşı tebessüm.
2	Bu konuya özel ders ayrılmamıştır.
3	Bu konuya özel hadis dersi ayrılmamıştır. Hadislerin geçtiği dersler ise: Hz. Peygamberin davetinde sebat etmesi, sahabelerin davetinde sebat etmesi, ezan, dili korumak, nasihat, iman temelleri, kader, yardımlaşma, alış veriş adabı.
4	Bu konuya özel hadis dersi ayrılmamıştır. Hadislerin geçtiği dersler ise: Doğru söylemek, merhamet, temizlik, oruç, zekât, namaz.
5	Hadis konusu bütün derslerde geçen hadislerden oluşturulmuştur.
6	Cihat, Müminlerin birbirine merhameti, din nasihattir, doğruluğun fazileti, Müslüman kardeşini terk etmez.

7	Sünnetin tanımı, müflis, cihadın gayesi, müminin bazı sıfatları, itidalli olmanın fazileti.
8	Beş hadis bulunmaktadır. Her hadis ders olarak alınmıştır. Sünnetin rivayeti ve tedvini, Buhari ve Müslim'in kitapları.
9	Hadis kitapları, dinde kolaylık, sorumluluk, Müslüman'ın değeri.
10	Hadis rivayeti, hadisin türleri, Kudsi hadis, sünnetin gerekliliği.

Siyer ve İslâm Tarihi:

Ders kitaplardaki siyerin konuları, birinci sınıftan onuncu sınıfa kadar seri halinde bulunmaktadır. Hz. Peygamberin hayatındaki geçen temel konuların hepsi genel bir şekilde işlenmiştir.

Tablo 7

Bütün sınıflarda okutulan İslâm Eğitimi ders kitabında siyer konuları

<i>Sınıflar Siyer ve İslâm tarihi konuları</i>	
1	Peygamberimizin nesebi, ismi, doğuşu, sıfatları, Ebu Talip kefaletinde bulunuşu, salât ve selam ile zikir edilmesi.
2	Peygamberimizin çocukluğu, Hacerü'l-esvet kıssası, Peygamberimizin evlenmesi, Allah Peygamberine yardım eder.
3	Hz. Hadice, Mekke'de İslâm daveti, Mekke döneminde peygamberimiz ve sahabeler.
4	Hüzün senesi, İsrâ ve miraç hadisesi, birinci ve ikinci Akabe, hicret, mescidin inşası, Muhacir ve Ensar arasında kardeşlik, İslâm daveti, Peygamberimizin vefatı.
5	İslâmdan önce insanların durumları, Arap yarımadası, Peygamberimiz çocukluğunda ve gençliğinde, peygamber olmadan önceki sıfatları, emanet, vahyin indirilmesi, Hz. Hatice.
6	Mekke'de İslâm daveti, Hz. Erkam'ın evi, ilk Müslümanlar, Hz. Hamza ve Hz. Ömer.
7	Mekke'de İslâm daveti, İslâm davetine karşı kureyş ve Peygamberimizin davet üslupları, Habeşistan'a hicret, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Abdüllah bin Abbas, Hz. Şürhâbil bin Hasneh, Hz. Ümmi Amare ve Hz. Ümmi Atiyye.
8	Peygamberimizin çektiği sıkıntılar ve davetinde ısrar etmesi, İsrâ ve Mirac hadisesi, Akabe biatı, Hicret, Peygamberimiz Medine'de yaptığı şeyler, İslâm'da kardeşlik, sahabelerden: Hz. Abdürrahman b. Avf, Hz. Ebu Ubeydeh, Hz. Muaz b. Cebel, Hz. Esmâ ve Hz. Hansa.
9	Medine'de cihada izin verilmesi, seriyeler, Bedir, Uhud, Hendek savaşları, Hudeybiye ittifakı, Hayber savaşı, Hz. Ayşe, Hz. Halid bin Velid, Ürdün'de sahabelerin mezarları, İslâm hizmetinde Ehl-i Beytin rolü.
10	Peygamberimizin liderlere yazdığı mektuplar, Mute savaşı, Mekke'nin fethi, Hüneyin savaşı, Tebuk gazvesi, Vufud senesi, Veda hutbesi, Hz. Peygamberimizin vefatı, dört halife: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.a).

Fıkıh:

Ders kitaplarında fikhî konular herhangi bir mezhep çerçevesinde değil, komasyonun tercih ettiği görüşler etrafında oluşmaktadır. Bu görüşler içerisinde genelde dört mezhep de yer alır.

Ders kitaplarının başvurduğu kaynaklardan bazısı karşılaştırmalı fıkıh kaynaklarından olan İbnü Kudâme'ye ait *el-Muğnî* gibi kitaplardır. Bazı kitaplar da, *Muğni'l-Muhtâc* gibi Şâfiî fikhî kaynaklarından faydalanmışlardır.

Tablo 8

Bütün sınıflarda okutulan İslâm Eğitimi ders kitabında fıkıh konuları

Sınıflar Fıkıh Konuları

1	İslâm'ın beş şartı, besmele, abdest ve yemek adabları.
2	Abdest ve namaz.
3	Ezan, ikamet, namaz, oruç ve dua.
4	Namaz: Farzları ve sünnetleri, namazı bozan şeyler, cemaatle namaz, Cuma namazı, Zekât, Oruç ve Hac.
5	Beş vakit namazın fazileti, teyemmüm, namaz hükümleri, vitir, tilavet secdesi, namazın kısaltılması, Ramazan ayı, Ramazan dışında oruç, Teravîh, Kadir gecesi, bayram namazı.
6	Mest üzerine mesh etme meselesi, cebîre üzerine mesh etmek ³ , geç kalanın namazı, namaz cem etme, namazı iade etme, cenaze namazı, Ramazan sübut etmesi, orucu kaza etme, oruç fidyesi ve kefareti, zekât, hac ve umredir.
7	İstiska namazı, küsuf ve husuf namazı, sehiv secdesi, zekât, fitır sadakası, hac, dua, mescit, yemin ve nezir.
8	Taharet, namaz, zekât, satış, kiralama, ödünç, borç, faiz, ihtikâr.
9	Fıkıh bilimi, tanımı, bidayeti ve konuları, İslâm'da fikhâ mezhepler, hayvan kesmek, av, kurban, rehin, müzâreat ve müsakah ⁴ , vekâlet ve şufa.
10	Usul-ü fıkıh bilimi, ictihat, şer'î hüküm, sarf, vasiyet, miras, vakfetmek, sadaka, içecek ve yiyecek hükümleri, elbise ve ziyet ahkâmı.

Ahlâk:

Ders kitaplarındaki ahlâk konuları genelde kıssa ve öğüt üslubunda arzedilmiştir. Abu Latife'nin yaptığı araştırmaya göre temel aşamada İslâm eğitimi ders kitaplarının kullandığı anlatım tarzı, öğrencilere değer kazandırmaktan ziyade teorik bilgi aktarmanın ötesine geçememektedir (Abu Letife, 1999: 4).

3 Cebîre: Kırılan organı tutturmak için sargıda kullanılan ince tahta çubuk, süyek. Bkz. Erdoğan, 1998: 50.

4 Müzâre'a: Araziyi bir taraftan emek ve diğer taraftan olmak üzere yapılan ortaklık. Müsâkât: Bahçe-emek ortaklığı. Ağaçlar bir taraftan bakım ve sulama işi, diğer taraftan hâsil olacak meyve ve ürünler aralarında belirlenecek bir oran dâhilinde taksim edilmek üzerine yapılan bir tür ortaklık. Bkz. Erdoğan, 1998: 357, 339.

Tablo 9

Bütün sınıflarda okutulan İslâm Eğitimi ders kitabında ahlak konuları

<i>Sınıflar Ahlak konuları</i>	
1	Yeme-içme adabı, taharet, anne baba hakları, selamlaşma adabı, komşu hakları, arkadaşlık hakları, çevresiyle ilişkisi, ağaçların ve çiçeklerin korunması ve hayvanların korunması.
2	Konuşma ve ziyaret adabları, evde yolda ve okulda temizlik. Sınıfta, trafik ve oyunda disiplin, öğretmene saygı göstermek, et- Tekasür süresi, kendisine güvenmek, anne baba hakları ve kardeşlik hakları.
3	hoşgörü, ihsan, sabır, fakirlere yardım etmek, pazar adabları, hasta ziyareti, mezar ziyareti adabı, oyun adabı, konuşma adabları, emanet, özür dileme ve nasihat
4	doğruluk, cesaret, merhamet, akrabalık, yardımlaşma misafirperverlik ve intizam.
5	Komşu hakları, kötülükten uzak durmak, yol adabı, hayır yapmak, vefa, hoşgörülü olma ve aldatma yasağı.
6	Sabır, îsar, merhamet, yumuşaklık ve ziyaret adabları.
7	Gybet ve Nemime, yumuşaklık, adaletli olma, arkadaşlık ve fedakârlık.
8	İslâm ve insanların arasındaki ilişkilerin sağlanması, yardımlaşma, hoşgörü ve bağışlama, cesaret ve cömertlik, İsrâ süresi.
9	Tevazu, izzet, ihlâs, utanma ve iffet.
10	Doğru söylemek, kanaat, takva, iyiliklerde yardımlaşmak, İnsanların arasını ıslah etmek ve Nûr süresi.

İslâm Düşüncesi:

İslâm düşüncesi çerçevesinde gelen konular İslâm'da ekonomi, sosyoloji ve eğitim sistemleri gibi önemli konuların mahiyetini, amaçlarını ve önemini incelemiştir. Bu çerçevede gelen konular ileri sınıflarda bulunmaktadır.

Tablo 10

Bütün sınıflarda okutulan İslâm Eğitimi ders kitabında islâm düşüncesi dersleri

<i>Sınıflar İslâm düşüncesi ve sistemleri konuları</i>	
7	İslâm'da bilim, İslâm ve zamanın önemi, İslâm'da ibadet, iyiliği emr etmek, kötülüklerden uzaklaştırmak, cihat ve şehitlik.
8	İslâm eğitimi ve spor, İslâm'ın hoş görmediği batıl düşünceler, İslâm ve çevre koruması. İslâm'da toplumsal sistem, İslâm'da kadın, anne- baba hakları ve görevleri, evlenme, boşanma, iddet ¹ , İslâm'da kadının kıyafeti.
9	İyiliğe emir etmek, kötülüklerden uzaklaştırmak, İslâm'da idare sistemi, İslâm ceza sistemi.
10	İslâm'da iktisat sistemi, ürün faktörleri, İslâm'da mülkiyet, şirketler, sosyal yardımlaşma, İslâm'da iktisat sistemi ve diğer iktisadi sistemler ve İslâm'da itidal.

5 İddet: Bir kadının evlilik sona erdikten sora belli bir süre başkasıyla evlenmeyip bekleme durumunda bulunmasıdır. Bkz. Erdoğan, 1998: 179.

Liselerde Din Eğitimi

Temel öğretim aşamasından sonra iki yıllık lise aşamasına gelinir. Bu aşama değişik ihtisas alanlarından oluşur. Üniversite ortamına hazırlayan bir merhale olup, lise öğrenimi öğrencinin geleceğini belirlemek için, önemli bir merhaledir.

2003/2004 yılından itibaren lise aşamasında yeni bir program uygulanmaya başlamıştır. Yeni getirilen bu sistemde lise eğitimi iki sene ve dört ayrı dönemden oluşmaktadır. İsteyen öğrenciler yaz dönemi de okuyabilir.

Lisenin üçüncü ve dördüncü döneminin sonunda, eğitim bakanlığı tarafından bütün ülke lise öğrencilerini kapsayan genel bir imtihan yapılır. Bu sınavda öğrenci başarılı olursa ve liseyi bitirip, notlarına göre üniversiteye girebilir.

Aşağıda Tablo 11’de belirtildiği gibi, lise branşları iki gruba ayrılır: Birinci grup akademik branşlar, ikinci grup meslek eğitimi branşlarıdır. Akademik branşında bulunan ihtisaslar: fen bilimleri, bilgi teknolojisi, edebiyat, şer’î bilimler (din bilimleri). Meslek eğitimi grubunda bulunan ihtisaslar: Endüstriyel, ziraat, hemşirelik, otelcilik, ev ekonomisidir (Vezaretü’t-terbiyeti ve’t-talim, 2003).

Tablo 11

Liselerin akademik ve meslek branşları

Lise branşları	
Akademik branşlar	Meslek Eğitimi
Fen bilimler	Sınav
Bilgi yönetimi	Ziraat
Edebiyat	Hemşirelik
Şer’î (İlahiyat)	Otelcilik
	Ev Ekonomisi

Tablo 12

2004-2005 Öğretim yılında liselerin akademik ve meslek branşlarının son sınıf öğrencileri

	Toplam	Edebiyat	Fen	Şer’î	Ticaret	Ziraat	Meslek. Eğitimi	Hemşirelik	Otelcilik	Ev Ekonomisi
Toplam	160897	85152	47352	939	9546	1968	5950	3750	700	5540
Kız	79172	46759	19332	542	4486	312	34	2181	5	5521

i. Akademik Branşlar:

Yukarıda belirtildiği gibi akademik branşında bulunan ihtisaslar: Fen bilimleri, bilgi yönetimi, edebiyat ve şer'î bilimlerdir (din bilimleri).

Fen bilimleri bölümündeki din eğitimi, “İslâm Kültürü” adlı bir din eğitimi dersi olarak okutulmaktadır. Lisenin ilk yılı birinci ve ikinci döneminde, dönem boyunca ve haftada üç saat olarak okutulur. Bu ders, ikinci yılın ikinci döneminde bulunur. Bu son ders, lise bitirme sınavına (Tavcihi) girmek için zorunlu bir derstir.

Edebiyat bölümünde iki din eğitimi dersi bulunmaktadır. Birinci ders: yukarıda söz ettiğimiz İslâm kültürü dersidir. Bunun yanında, İslâm Bilimleri ve İslâm Eğitimi seçmeli dersler olarak okutulmaktadır. İslâm Kültürü dersi, lisenin ilk yılının birinci ve ikinci döneminde, dönem boyunca ve haftada üç saattir. İkinci yılın ikinci döneminde İslâm kültürü dersi bulunmaktadır. Yine lise bitirme sınavında girilmesi zorunlu bir derstir. İslâm Bilimleri ve İslâm Eğitimi dersleri ise seçmeli olarak edebiyat bölümü programının dört döneminde bulunmaktadır.

Şer'î liseleere gelince, 1990 yılında Terbiye ve Talim meclisinin toplanmasıyla Şer'î lise ders kitaplarının ana hatları belirlenmiştir. İslâm eğitimi derslerine ilgi toplamak ve yöneltmek için eğitim bakanlığına bağlı Din Eğitimi Milli Komisyonu (Heyetü talifi'l-menâhici'sheriyye) kurulmuştur. Bu komisyonda İslâm eğitimi müfettişlerinden, üniversite öğretim üyelerinden, müftülerden, M.V.İ.İ. (Mukadasât Vakıflar ve İslâm İşleri Bakanlığı)'ndan olmak üzere, toplam dokuz kişiden oluşmaktaydı. Sürekli değişen bu kurul 2004 yılında on kişiye ulaşmıştır. Bu kurulda devlet müftüsü, M.V.İ.İ. bakanı ve Ürdün Üniversitesi Şer'at Fakültesinin dekanı da bulunmaktadır (el-Kdah, 1991: 7-9).

Şer'î lisesinde okutulan din dersleri iki gruba ayrılmıştır. Birinci grupta yer verilen İslâm bilimleri akaid, Kur'ân ve hadis bilimleridir. İkinci grupta yer verilen İslâm bilimleri usul-ü fıkıh, muamelat bilimleridir.

ii. Mesleki Branşlar:

Meslek lisesinin değişik branşlarında okutulan din eğitimi dersi, İslâm Kültürü dersidir. Bu ders lise birinci sınıfın ilk döneminde ve ikinci sınıfın ikinci döneminde okutulmaktadır. Bütün lise branşlarında okutulan İslâm Kültürü ders kitabı, üç bölüme ayrılır (Vezaretü't-terbiyeti ve't-talim, 2003):

Birinci bölüm üç üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite geçen konular: İnsanın yaratılışı, insanın değeri ve insanın yaratılış gayesi. İkinci ünite ge-

çen konular: İslâm'da ailenin amaçları, evlenme hükmü, nişanın anlamı ve ahkâmı, evlenmede denklik, bayanlardan ebedi ve geçici haram olanlar, karı koca hakları, anne-baba hakları, çocukların anne-baba üzerindeki hakları, kardeşlik hakları, akraba hakları. Üçüncü ünitenin konusu: İslâm toplumu ve sistemleri, bu konunun altında geçen konular: İslâm toplumu, İslâm toplumunu oluşturanlar, İslâm toplumunun özellikleri, İslâm toplumunun amaçları, Allah Tealâ'ya kulluk etmek, İslâm'ın amaçlarını korumak, insan hakları, İslâm toplumunda gayrimüslim hakları.

İkinci bölüm de üç üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite de geçen konular: Siyerin önemi, siyerin örnek olması, siyeri uygulamak, hayatı Hz. Peygamber'in gösterdiği şekilde düzenlemek, Hz. Peygamberimiz ve akıl eğitimi, Hz. Peygamberimiz ve ruh eğitimi, Hz. Peygamberimiz ve sosyal eğitim, Hz. Peygamberimiz ve toplum kurumları, Hz. Peygamberimiz ve davetin yayılması. İkinci ünite de geçen konular: İslâm daveti, davet eden, davet edilen, davet üslupları, hikmet ve güzel öğüt, diyalog, davetin amaçları, iyiliği emir etmek kötülüklerden uzaklaştırmak, Hz. Sükeyneh, Hz. Hüseyin kızı, İmam Gazali. Üçüncü ünite de geçen konular: Yunus süresi, Allah rızası için infak etmek, kafirlere destek vermemek, kafirlerin inadı, Hz. Lokman'ın tavsiyeleri, davet edenlerin mükafatı, Allah Tealâ'nın bazı evrensel ayetleri.

Üçüncü bölüm yedi üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite de geçen konular: Hud süresi, İslâm dinini yaşamak, Uhud savaşı, Allah Tealâ'nın sıfatları, cihat, iman kardeşliği, Allah Tealâ'nın isimleri. İkinci ünite de geçen konular: İslâm düşüncesinde insan imajı, insan, amellerinde sorumludur, İnsan akıbeti. Üçüncü ünite de geçen konular: İslâm'da ailenin anlamı ve önemi, evlenme, anne baba hakları, akraba hakları, İslâm'da çocuk hakları, evlilik hayatının problemleri ve onun çözümleri, boşanmanın anlamı, ahkâmı, nedenleri, aile koruması, bayanlarla sosyal ilişki ahkâmı, çocukların yatarken birbirinden ayrılması, giyecek ahkâmı, aile düzenlemesi. Dördüncü ünite de geçen konular: İslâm sistemleri, İslâm'da yönetim, şura, kamu vazifesi, İslâm'da insan hakları, İslâm'da uluslar arası ilişkilerin kuralları, İslâm'da iktisadi problemlerin çözümleri, yoksulluk çözümleri, iktisadi gelişim, İslâm'da çalışma, iktisadi çerçevede devlet görevleri, suç tehlikesi, suçlularla mücadele, cezalandırmanın genel kuralları.

Beşinci ünite de geçen konular: İslâm medeniyeti, İslâm medeniyetinde bilimsel araştırma metodolojisi, İslâm medeniyetinde eğitim ve kültür kurumları, İslâm medeniyetinde sosyal yardım kurumları, İslâm medeniyetinde mimarlık, İslâm medeniyetinde tıp ve eczacılık, İslâm medeniyetinde matematik ve kimya, İslâm medeniyetinde astronomi ve denizcilik bilimi, İslâm ve çevre, İslâm ve ziraat. Altıncı ünite de geçen konular: Allah yolunda cihat,

İslâm hayatında cihadın önemi, ilk fetihlerden örnekler, haçlı savaşına karşı Müslümanların cihatlarından örnekler, Moğol savaşına karşı Müslümanların cihatlarından örnekler, sömürgeye karşı Müslümanların cihadından örnekler ve Filistin'de cihat.

Son ünite günümüzdeki İslâm dünyası konusu için ayrılmış olup, bu ünite de geçen konular şunlardır: İslâm dünyasının kalkınması, Yahudilerin Filistin işgali, ırkçılık ve ayrımcılık, Arap dünyasında misyonerlik faaliyetlerinin etkisi, İslâm dünyasının varlığında yabancı egemenliği, İslâm dünyasında bilimsel kurumlar: Ehli Beyt organizasyonu, İslâm Fıkıh kongresi, İslâmi Eğitim Bilimleri ve Kültür Örgütü ISESCO² (Cebir ve diğerleri, 2004).

Siyasi Faktörler Çerçevesinde Ders Kitaplarının Düzenlenmesi

Ürdün'de İslâm din dersi kitaplarının hazırlanması ve yenilenmesi sürecinde uluslar arası bir takım siyasi faktörler etkili olmuştur. Din dersi kitaplarının hazırlanması sürecinden söz etmek için, bu faktörlere değinmekte yarar vardır. 11 Eylül olayından sonra ABD, terörist olayların bazı Arap ülkelerindeki uygulanmakta olan din eğitimiyle bağlantısı olduğunu iddia etmiştir. Bunun için ABD resmen bazı Arap ülkelerinden, özellikle de Suudi Arabistan'dan ders kitaplarında değişikliğe gitmesini istemiştir. ABD-Orta Doğu İlişkileri Projesinin başkanı, bazı Arap ülkelerinde okutulan ders kitaplarının, Batı düşmanlığı ve şiddet kültürüne teşvik eden unsurlarını içerdiğini, bu nedenle de ders kitaplarının değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan, 22.12.2003 tarihinde 24. Arap Körfez devletlerinin zirvesinde, içişleri bakanlarının imzaladıkları anlaşmayla "Körfez devletlerinde, terörizmin kaynaklarını kurutmak maksadıyla emniyet ve bilgi yardımlaşmasına başlanması ve buna ek olarak ders kitaplarının değiştirilmesi" görüşü benimsenmiştir (el-Hattip, 2006).

2004 yılında Suudi Arabistan Şura Kurulu, ders kitaplarında İslâm dininin "mutedil" olarak gösterilmesi ve öğretim yöntemleri kullanılması için bir karar almıştır. Aynı yıl Ürdün ve Kuveyt parlamentolarında ders kitaplarının düzenlenmesi ile ilgili tartışmalar yapılmıştır (BBC: Takrirün Ameriki, 2004). ABD'de Suudi Arabistan büyükelçisi Türki el-Faysal, 2006 Mayıs ayında yapmış olduğu resmi konuşmada şunları ifade etmektedir: "Şüphesiz eğitim sisteminin düzenlenmesi kolay bir şey değildir, ancak şu anda yüzlerce

2 Islamic Education Science and Culture cooperation. Bu örgüt İslâm eğitimi çalışmaları ile ilgilenmektedir. Bkz. <http://www.isesco.org.ma/Arabic/contact.htm>.

ders kitabının değiştirilmesi büyük bir çaba sarfedilmektedir.” (Middle-East-online: Teğyirü'l-menâhic, 2006)

Bazı Suudi eğitimcilere göre bu problem ders kitaplardaki dini metinlerden değil, bu metinleri okutan mutaassıp insanlardan kaynaklanmaktadır. İmam Muhammed bin Suud Üniversitesi öğretim görevlilerinden Dr. Hamad el-Mâcid'e göre “Ders kitaplarında iddia edildiği üzere olumsuz ifadeler yer almamaktadır, ancak şiddeti teşvik eden düşünceler, mutaassıp insanların metinleri yorumlamasından kaynaklanmaktadır”. Suudi Arabistan Eğitim Bakanlığının eski sekreteri ve Şura Kurulu üyesi Hâlid el-Avvâd'a göre “11 Eylül olaylarından sonra ders kitaplarındaki ifadeler bazı insanlar tarafından yanlış yorumlanabilir, ancak genelde Suudi Arabistan'da okutulan ders kitapları aşırılığı ve şiddeti teşvik etmez. 11 Eylül'e götüren sebeplerin başında ABD'nin Orta Doğu politikasının sonucunda oluşan ABD karşıtı düşünceler yer almaktadır.” Kral Suud Üniversitesi eğitim fakültesinde hocalarından Dr. Azize el-Mâni'ya göre “ders kitaplarındaki problemler Kur'ân-ı Kerim ve hadislerden değil, ayetler ve hadisler üzerine yapılan selefi (vehhâbî) açıklamalar ve yorumlamalardan kaynaklanmaktadır; bu açıklamalarda selefi olmayan diğer düşüncelere karşı mutaassıp ifadeler kullanılmaktadır”(Hamund, 2006).

Ürdün'de okutulan ders kitaplarına Suudi Arabistan'daki ders kitaplarına yapılan açık tenkitler yapılmamıştır. Direk siyasi taleplerde bulunulmamıştır. Fakat Ürdün Hükümeti İslâm eğitimi ve kültür ders kitaplarının değiştirilmesi kararını almıştır. Bu olaylar üzerine alınan bu kararın siyasi olmadığını söylemek mümkün değildir. 2004 yılından itibaren Eğitim Bakanlığı tarafından İslâm eğitimi ve kültür ders kitaplarının yenilenmesi için bir proje hazırlanmasına başlanmıştır. Yeni ders kitaplarının bir kısmının 2006-2007 öğretim yılından itibaren uygulaması planlanmıştır (Vezâretü't-terbiyeti ve't-tâlim, 2005). Bazı Ürdün milletvekillerinin iddiasına göre bu karar “Amerikan baskısı sonucunda olmuştur” ve yeni basılacak ders kitaplardan “direniş” değerlerinin çıkarılabilme ihtimalinden ötürü bu karara karşı çıkmışlardır (İslâmweb: Nüvvâb-ün Ürdüniyyün, 2004).

2.5.2005 tahninde, Eğitim Bakanlığının ders programları ve ders kitapları müdürlüğünde, İslâm Eğitimi Bölümü tarafından İslâm eğitimi ders kitaplarının genel hatları belirlenmiş ve her ders için özel amaçlar hazırlanmıştır. Bu derslerin genel çizgileri ve derslerin özel amaçları ışığında yeni kitaplar telif edilecektir. İslâm Eğitimi Ders Kitapları bölümünün hazırladığı okutu-

lacak yeni ders kitaplarının genel çizgileri ve derslerin özel amaçlarına göre “cihad” ve “Yahudilik” konuları için özel dersler ayrılmıştır (Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim, 2005).

Bu çerçevede, batıda ve İsrail'de okutulan ders kitaplarında Müslümanların nasıl gösterilmesi gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. İsrail okullarında okutulan ders kitaplarının muhtevaları hem İsraili araştırmacılar ve hem de İsrail dışındaki araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bu araştırmalara göre, Yahudilik, tarih, coğrafya ve milli eğitim gibi ders kitaplarında ırkçılık, Arap ve Müslümanlara düşmanlık ibareleri bulunmaktadır. Fikret Muhammed, yaptığı araştırmada Domb (1985), Kuhin (1988), Bodey (1997), Bursh (1998) ve Bartal (1999) gibi İsraili araştırmacıların ders kitaplarında Müslümanlara karşı olumsuz değerler bulunduğunu ifade ettiklerini söylemektedir (Muhammed, 2004: 28-54). Araştırmasında Yahudilik ve coğrafya derslerinde Müslümanlar'a karşı serdedilen olumsuz ibarelere örnekler vermektedir. Örneğin beşinci sınıf coğrafya dersinde şu ifadeler yer almaktadır: “İslâm Yahudilikten etkilendi”, “Muhammed İslâm'ı kurdu ve Kudüs'ü işgal etti”, “Osmanlılar 400 yıl hükmetti ve insanlar arasında ayrımcılık yaptılar”, “Cezayir'de işsizlik ve ekonomi problemleri İslâm'dan kaynaklanmaktadır”.

Araştırmalara göre, ABD'de ve bazı Avrupa ülkelerinde okutulan ders kitaplarında da İslâm ve Müslümanlara karşı olumsuz düşünceler yer almaktadır.³ Bir araştırmaya göre, ABD'de Müslüman öğrenciler, ders kitaplarında bulunan olumsuz ifadelerin öğretmenleri ve okul arkadaşlarını İslâm üzerine yanlış bilgilendirdiği ve kitaplardaki olumsuz ifadeler nedeniyle kendilerine düşmanlık beslendiğini belirtmişlerdir. Öte yandan, ırkçılık ve din düşmanlığına karşı olan Amerikan Öğretmen Birliği (NEA) tarafından 2002 yılında ABD'de ders kitaplarında Müslümanlara karşı olumsuz ifadelerin düzenlenmesi ve bu ifadelerin ders kitaplarından çıkarılması için bir proje hazırlanmıştır (Ceridetü'l-vatan, 2006).

İslâm ülkeleri tarafından, 18.2.2006 tarihinde yapılan konferansta Mısır Cumhuriyetinin genel müftüsü Ali Cuma, ünlü davetçi Emr Halid ve değişik ülkelerden 42 âlim, Avrupa birliği ülkelerinin ders kitaplarında İslâm ve

3 Ders kitaplarında İslâm imajı konusunda Yunanistan'da okutulan kitaplar için bkz. Ridvan, 2005; Fransız ders kitapları için bkz. Hallucî, 2005; İtalya'da okutulan ders kitapları için bkz. es-Seyid, 2005; İspanya'da okutulan ders kitapları için bkz. Abdulatif, 2005; İngiltere'de okutulan ders kitapları için bkz. Kaymakcan, 2004.

Müslümanlara karşı olumsuz düşünceleri değiştirmelerini tavsiye etmiştir (Sırau's-sakâfât, 2006).

Görüldüğü üzere, ders kitaplarının düzenlenmesi meselesinin karşılıklı olarak ele alınması gerekmektedir. Bu sorunların çözümü için tüm ülkeler, ulusal olarak kendi ders kitaplarını, diğer insanlar konusundaki yanlış, önyargılı veya sübjektif yorumlamalar konusunda gözden geçirmelidir. Uluslararası arenada da bir ülkenin siyasi amaçlarından ziyade kültürler arası diyalog, objektif bilgi ve hoşgörünün canlandırılması esas olmalıdır.

Öğretim Yöntemleri

1990 yılında kurulan telif komisyonu, din eğitimi öğretmenleri ve müfettişlerine tavsiye ettiği yöntemler şunlardır (Vezaretü't-terbiyeti ve't-talim, 2005):

- i. Hem öğretmen tarafından hem de ders programında, “örnek olmak” esas alınmalıdır.
- ii. Her dersin özelliklerine uygun yöntem kullanılmalıdır. Mesela Kur'an-ı Kerim ve ibadet dersleri uygulamalı olmalıdır. Siyer dersi de örnek kıssalarla zenginleştirilmelidir.
- iii. Derslerde kasetler, dini film, haritalar ve bilgisayar gibi eğitim teknolojisi kullanılmalıdır.
- iv. Din eğitimi derslerinde ve özellikle akaid derslerinde bilimsel gerçeklerden istifade edilmelidir.
- v. Ders kitapları teorik ve pratik arasında dengeli olmalıdır.

Ancak Ürdün'de yapılan bazı araştırmalarda din derslerinde kullanılan öğretim yöntemlerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Said'in yaptığı araştırmaya göre Zerkâ ilindeki liselerde okutulan din derslerinin zorlukları şunlardır (Said, 2000): Din derslerinde kullanılan öğretim araçları yeterli değildir; liselerde öğrenci sayısı fazla olması sebebiyle öğretim kalitesi bundan olumsuz etkilenmektedir; derste farklı öğretim yöntemleri kullanılmamaktadır; sınav sorularında öğrencilerden yorum yapmaları yerine ezberlenmiş olan cevaplar aynen istenmektedir.

el-İtüm'un, “Çeraş İlinde Temel Aşamada İslâm Eğitimi Derslerinde Kullanılan Öğretim Araçları” adıyla yaptığı araştırmada Eğitim Bakanlığı mali destek vermediği için öğretim araçlarının çok az kullanıldığı belirtilmiştir (el-İtüm, 1998).

et-Temimi ve Atâullah araştırmalarında, Amman'da yedinci ve onuncu sınıf öğrencilerinin Kur'ân-ı Kerim okumalarının iyi bir seviyede olmadığını bu nedenle Kur'ân-ı Kerim dersinde kullanılan yöntemlerin de değiştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (et-Temimi, 1991: s.3).

ez-Zubî yaptığı araştırmada, İrbid ilindeki devlet okullarında İslâm eğitimi derslerinde çağdaş öğretim araçlarının kullanılmadığını belirtmiştir. Bunun da, sunum salonlarının olmaması, sınıf yoğunluğu, öğretmenlerin çağdaş öğretim araçlarını kullanamaması, okul idaresinin ilgisizliği ve eğitim müdürlükleri tarafından mali destek verilmemesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (ez-Zubî, 2003: s.14).

el-Cellâd ise Ürdün'de İslâm eğitimi dersi öğretmenlerinin planlama, uygulama, sınıf dışında faaliyetler, öğretim araçları ve değerlendirme konularının aktiflik derecesini araştırmıştır. Araştırmaya göre İslâm eğitimi dersinin öğretim araçları ve sınıf dışındaki faaliyetler az görülen uygulamalardır (el-Cellâd, 2003: 345-370).

Bu araştırmaların neticesine göre İslâm eğitimi derslerinin daha aktif hale gelmesi için ders yöntemleri ve öğretim araçlarıyla ilgili şu öneriler arz edilebilir:

- i. İslâm eğitimi öğretmenleri yeni öğretim araçları geliştirebilmesi için özel kurslar düzenlemelidir.
- ii. Bütün okullar eğitim müdürlüklerinin "Öğretim Teknolojisi" bölümüyle ilişkiye girmelidir.
- iii. Eğitim Bakanlığı, öğretim araçları ve sınıf dışı faaliyetler için maddî imkânlar sağlamalıdır.
- iv. Bu konular İslâm eğitimi derslerinin müfettişleri tarafından takip edilmelidir.
- v. Her okulda bir öğretim araçları odası olmalı ve burası bir öğretmen tarafından takip edilmelidir.
- vi. Öğretmenlerin ders saatleri yoğun olmamalıdır.
- vii. Sınavlarda sadece ezberleme yeteneği değil, yorumlama ve sonuçlama gibi bütün öğrenim yetenekleri değerlendirilmelidir.

Türkiye ile Ürdün Arasında Din Eğitimi Konusunda Genel Bir Mukayese

Ürdün Hâşimî Krallığı

Türkiye Cumhuriyeti

1988-1989 öğretim yılından itibaren 6-16 yaşları arasında 10 yıl zorunlu temel öğretim aşaması ve 2 yıl lise olmak üzere düzenlenmiştir.	1997-1998 öğretim yılından itibaren 7-14 yaşları arasında 8 yıl zorunlu eğitim ve 4 yıl lise olmak üzere düzenlenmiştir.
1952 Anayasası'nın 2. maddesinde: "Devletin dini İslâm, resmi dili Arapçadır" ibaresi bulunmaktadır. Ancak Anayasada derslerle ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir.	1982 anayasasının 24. maddesinde Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi zorunlu bir ders olarak kabul edilmiştir. Bu genel hüküm, okullarda 4. sınıftan itibaren uygulanmaktadır.
Temel öğretim aşamasında birinci sınıftan itibaren okutulan din dersi haftalık ortalama 29-34 saatlik toplam ders saati içerisinde 3 saat almaktadır. İki ders İslâm eğitimi "et-terbiyetü'l-İslâmiyye" ve bir ders de Kur'ân-ı Kerim okutulmaktadır. Akademi ve meslek liselerinde haftalık ortalama 26-29 saatlik toplam ders saati içerisinde de haftada 3 saat, İslâm Kültürü "es-sekâfetü'l-İslâmiyye" dersi okutulmaktadır.	Din dersi olarak Anayasa'da belirtilen "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersi okutulmaktadır.
Bu ders muayyen bir din olarak İslâm'a dayalı bir eğitim ve öğretimi amaçlamaktadır.	Türkiye Cumhuriyeti ilkokullarında okutulan din dersi, 4. sınıftan itibaren, haftalık ortalama 31-35 saatlik program içinde 2 saat olarak uygulanmaktadır. Liselerde ise haftada 1 saat okutulmaktadır. Dersin içeriği ise şu özelliklere sahiptir: Ders müstakil bir dinin öğretimi ve özellikle de eğitimini amaçlamamaktadır. Dinle ilgili genel bilgiler ve ahlâk kurallarının öğretildiği bir Kültür dersi formatındadır. Ancak bu dersin içeriğinde İslâm ile ilgili konular ağırlıklı olarak işlenmektedir.
Türkiye'deki ders ile inanç ve ibadet konularında müşterek amaca sahiptir. Ancak milli konular, başka bir derste ayrıca okutulmaktadır.	Derste dini ve milli konulara ağırlık verilmiştir.
Bu ders sadece Müslüman öğrencilere zorunludur. İçeriğinde ise İslâm'a göre Yahudilik ve Hıristiyanlık konuları da işlenmektedir.	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde daha çok mono-kültürel bir yapı vurgulanmaya çalışılmaktadır.
Ders kitaplarında genelde dört mezhep görüşlerine göre konular yer almaktadır.	Bir kültür dersi formatına sahip olmasına rağmen İslâmiyet dışındaki diğer din mensupları, isterlerse bu dersten muaf tutulmuşlardır.
Bilgilerin öğretimi yanında uygulaması da amaçlanır.	Kültür dersi olmasından dolayı eğitimden ziyade öğretimi hedeflemektedir.
Konular, ayet ve hadisler uyarınca işlenmektedir.	Yani uygulamaya yönelik bilgilerin öğretilmesi büyük ölçüde söz konusu değildir. Uygulama öğrenciye bırakılır. Konuların işlenmesinde ayet ve hadislerden de yararlanılmaktadır.
	Din Kültürü ve Ahlâk bilgisi dersi laiklik prensibine bağlı, vicdan ve düşünce özgürlüğüne sahip vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

Ürdün'de ilk Şer'at Fakültesi, 1971'de Ürdün Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur. Günümüzde bunların sayısı sekize yükselmiştir.	1912 yılında Dârülfünunda açılan Ulûmi Şer'iyye şubesi modern anlamda ilk ilahiyat fakültesi örneğidir. Bu fakülte 31.05.1933 yılında Darulfununun İstanbul Üniversitesine dönüştürülmesi esnasında kapatılmıştır. 1949 yılında Ankara Üniversitesine bağlı olarak bir bölüm açılmıştır. Günümüzde Türkiye'de 23 ilahiyat fakültesi bulunmaktadır.
Eğitim Bakanlığına bağlı 2 yıl süren bir Şer'î İmam Hatip Liselerinin süresi 4 yıldır. lise bulunmaktadır. Bu lisede okutulan din dersleri şunlardır: Akaid, fıkıh, Kur'an ve hadis bilimleri muamelât ve İslâm sistemi. Din dersleri diğer derslerinin %35'ini oluşturmaktadır. 2004-2005 yılında Ürdün'de liselerin şer'î alanındaki öğrenciler, genel lise öğrencileri içinde %0,5'lik bir oran oluşturmaktadır.	Okutulan din derslerinin bazıları şunlardır: Kelam, Fıkıh, Kur'an, Hadis, Siyer, İslâm Tarihi, Arap dili ve Belagati, Dinler Tarihi. Bu dersler, diğer derslerinin %50'isini oluşturmaktadır. 2004-2005 yılında İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin oranı diğer lise öğrencilere göre %8'dir.
Yaygın din eğitimi düzenlenen kurumlar olarak Kültür Bakanlığına bağlı Kur'an eğitim merkezleri (Cemiyetü'l-Mühafazati ale'l'l-Kur'âni'l-Kerim) ve M.V.İ.İ Bakanlığının düzenlediği faaliyetler söz konusudur. Kültür Bakanlığına bağlı Kur'an eğitim merkezlerinin sayısı yaklaşık 400'dür. Öğrenci sayısı ise on bini geçmiştir. M.V.İ.İ Bakanlığına bağlı İslâmi kültür merkezlerinin sayısı 300'dür. Kurslardaki öğrenci sayısı ise 6300'e ulaşmıştır. 2004 yılı itibariyle Ürdün'de bulunan camilerin sayısı 3.843'tür. İmam, müezzin ve camilerde görevli diğer personelin sayısı 2.380'dir. Ülkede lisans derecesi altında mevcut olan imam-hatiplerin oranı % 70'tir.	Yaygın din eğitimi düzenlenen kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı söz konusudur. 2005 yılı itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kursu sayısı 4447, öğrenci sayısı ise 155285'tir. 2005 yılında Türkiye'de bulunan camilerin sayısı 77.777'dir. İmam, müezzin ve camilerde görevli diğer personelin sayısı 97.767'dir. Ülkede lise ve lise derecesi altında mevcut olan İmam-Hatiplerin oranı %55'tir.

Kaynakça

- Abbás, F. (2002). *et-Tilâvetü ve ahkâmi't-tecvîd es-seffü't-tâs'ı*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim.
- Abdullatif, S. (2005). *el-İslâm fi kütübi't-tarih fi İspanya*. http://www.İslâmonline.net/Arabic/arts/2005/01/article06_02.shtml (erişim: 12 Ekim 2006)
- Abu Letife, R. (1999). *el-Kiyemü'l-mütedemmeneti fi kütübi't-terbiyeti'l-İslâmiye lil-merheleti'l-esasiye fi'l-Ürdün*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amman: Ürdün Üniversitesi Yüksek Öğretim Fakültesi.
- el-Aktaş, Y. ve diğerleri. (2001). *et-Terbiyetü'l-İslâmiyyeh es-seffü's-sâb'ı*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyye.
- el-Aktaş, Y. ve diğerleri. (2002). *et-Terbiyetü'l-İslâmiyyeh es-seffü'l-hâmis*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyye.
- el-Aktaş, Y. ve diğerleri. (2003). *et-Terbiyetü'l-İslâmiyyeh es-seffü's-sâdis*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyye.
- el-Akil, M. (2001a). *et-Tilâvetü ve ahkâmi't-tecvîd es-seffü's-sâb'ı*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talmîm.
- el-Akil, M. (2001b). *et-Tilâvetü ve ahkâmi't-tecvîd es-seffü'l-hâmis*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talmîm.
- el-Akil, M. (2002). *et-Tilâvetü ve ahkâmi't-tecvîd es-seffü's-sâdis*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talmîm.
- Ataullah, M. (1994). *Edâü's-saffi'l-âşiri fi't-tilâveti fi mudiriyeti't-terbiyeti ve't-talim lidevâhi Amman*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amman: Ürdün Üniversitesi Lisansüstü Fakültesi.
- Aydın, M. Z. (1998). *Tunus'ta ilk ve orta dereceli okullardaki din öğretimi programları*. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2), 263-284.
- Aydın, M. Z. (2006). *et-Talimu'd-dini fi'n-nizâmi't-terbevî'l-halî*. <http://www.mehmetzekiaydin.com/mza/arapca/2006.1.htm>. (erişim: 20 Eylül 2005)
- Balcı, M. ve diğerleri (2006). *Orta öğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabı 11. sınıf*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.
- Cebir, S. ve diğerleri (2002). *et-Terbiyetü'l-İslâmiyyeh es-seffü'r-râbi el-kısmü'l-evvel*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyye.
- Cebir, S. ve diğerleri (2004). *es-Skafetü'l-İslâmiyye limerheleti'titalimi's-sanavî*. Amman: Kısmü'l-menahici ve'l-kütübi'l-medresiyye.
- el-Cellâd, M.(2003). *Dirâsâtün fi't-terbiyeti'l-İslâmiyye*. Amman: Dârür-râzi.
- Ceridetü'l-vatan (2006). *Suretü'l-Arabî ve'l-Müslimune fi'l-menâhici'd-dirâsiyeti'l-emrikiye*. <http://www.egyptiangreens.com/docs/general/index.php?eh=newhit&subjectid=3617&subcategoryid=260&categoryid=36> . (erişim: 12 Ekim 2006)
- Dairetü'l-ihsaâti'l-âmme (2005). <http://www.dos.gov.jo.p.4>. (erişim: 10 Mayıs 2006)
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2006). <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/default.asp>. (erişim: 13 Aralık 2006)
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). <http://dogm.meb.gov.tr>. (erişim: Ocak 2006)

- Erdoğan, İ. (2003). *Çağdaş Eğitim Sistemleri*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erdoğan, M (1998). *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Hallucî, M. (2005). Suret's-sekafetü'l-Arabiyetü ve'l-İslâmiyetü'l-hatiyeti fi'l-kütübi'l-medresiyeti bi-Ferensa. http://www.İslâmonline.net/Arabic/arts/2005/01/article06_02.shtml. (erişim: 12 Ekim 2006)
- Hamund, A. (2006). *Mâzâlet testemirrü bimütâredeti's-Suudiye*. <http://www.middle-east-online.com/education/?id=40968>. (erişim: Mayıs 2006)
- el-Hattip, M. (2006). *el-Cedelü's-siyâsi fi teğyir'l-menâhic*. <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/8EBC1D23-4FE5-484A-929C-99FDAD4782E.htm>. (erişim: Mayıs 2006)
- Havaldeh, N. ve diğerleri (2004). *et-Terbiyetü'l İslâmiyye es-seffü'levve*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyeye.
- el-Havvâri, M. ve diğerleri (2003). *et-Terbiyetü'l İslâmiyeh es-seffü's-sâmin*, Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyeye.
- Hrisât, M. ve diğerleri (2000). *Muhazarâün fi târihi'l-Ürdünni vazâretühi*. (1.baskı), Amman: Müessesetü Hamâde.
- el-İtüm, İ. (1998). *Mede's-tihdâmi'l-vesâili't-talimiyeti fi tedrisi mâddeti't-terdiyeti'l-İslâmiyeti lil-merheleti'l-esâsiyeti fi muhafedeti Ceraş*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İrbid: Yermuk Üniversitesi Şerî'at Fakültesi.
- Kaymakcan, R. (2004). *Günümüz İngiltere'sinde din eğitimi*, İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi.
- el-Kdah, N. ve diğerleri (1991). *Menâhicü'l-ulümi's-şer'iyye*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyeye.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2006). <http://dogm.meb.gov.tr> (erişim: Mayıs 2006)
- Muhammed, F. (2004). *Suretü'l İslâmi ve'l-Müslimine fi'l-menâhici'd-dirâsiyeti'l-isrâiliyeti lilmerheleti'l-ibtidâiye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İrbid: Yermuk Üniversitesi Şerî'at Fakültesi.
- Nüvvâb-ün Ürdüniyyün yentekidune teğyire'l-menâhice'tealimiye (2004). <http://www.İslâmweb.net/ver2/archive/readArt.php?id=54260&lang=A>. (erişim: 10 Kasım 2006)
- Ömer, Y. (2001). *et-Tilâvetü ve ahkâmi't-tecvîd es-seffü's-sâmin*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talmîm.
- el-Ömerî, Ş. ve diğerleri (2004). *et-Terbiyetü'l İslâmiyeh es-seffü's-sâni*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyeye.
- el-Ömerî, Ş. ve diğerleri (2004). *et-Terbiyetü'l İslâmiyeh es-seffü's-sâlis*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyeye.
- el-Özeyzi, İ. ve diğerleri (2003). *et-Terbiyetü'l İslâmiyeh es-seffü's-tâsi*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiyeye.
- Ömer, Y. (2001). *et-Tilâvetü ve ahkâmi't-tecvîd es-seffü'l-âşir*. (3.baskı), Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talmîm.
- Ridvan, T. (2005). *Suretü' İslâm fi'l-kütübi'l-medresiyeti fi'l-Yunan*. http://www.İslâmonline.net/Arabic/arts/2005/01/article06_02.shtml (erişim: 12 Ekim 2006)

- Said, H. (2000). *Suubatü tedrisi mâddeti't-terbiyeti'l-İslâmiyeti lede telebeti'l-merheleti's-saneviyeti fi'l-Ürdün*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bağdat.
- es-Seyid, S. (2005). *Suretü'l-İslâmi ve'l-Mislimin fi kütübü't-tari fi medarisi İtalya*. http://www.İslâmonline.net/Arabic/arts/2005/01/article06_02.shtml (erişim: 12 Ekim 2006)
- Sırau's-sakâfât (2006). <http://Arabic.aad-online.org/discrimination/modules.php?name=News&file=article&sid>. (erişim: Ekim 2006)
- Takrirün Ameriki (2006). <http://www.middle-east-online.com/education/?id=38378>. (erişim: 25 Mayıs 2006)
- Teğyürü'l-menâhic (2004). http://news.bbc.co.uk/hi/Arabic/talking_point/newsid_3369000/3369533.stm (erişim: 10 Mayıs 2004).
- et-Temimi, K. (1992). *Derecetü itkani mehareti't-tecvîd leda telebeti's-saffi's-sâbi'l-esâsi, fi muhafedti Amman*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ürdün Üniversitesi Lisansüstü Fakültesi, Amman.
- Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menahici ve'l-kütübi'l-medresiye (2003). *Nizamü'l-fusuli fi'l-merheleti's-saneviye*. Amman: Kısmü'l-menahici ve'l-kütübi'l-medresiye.
- Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiye (1990). *Minhâcü't-terbiyeti' İslâmiye ve hututuha'l-arîze fi merheleti't-talimi'asâsi*. Amman: Kısmü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiye.
- Vezâretü't-terbiyeti ve't-tâlim, idâretü'l-meâhici ve'l -kütübi'l-medresiye menâhicü't-terbiyeti'l-İslâmiye (2005). (*Görüşme*)
- Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim idâretü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiye minhâcü't-terbiyeti'l-İslâmiye (2005). Basılmamış belgeler, Amman: İdâretü'l-menâhici ve'l-kütübi'l-medresiye.
- Vezâretü't-terbiyeti ve t-talim. (1971). *Kanunu't-terbiyeti ve t-talimi 1964*. Amman: Vezâretü't-terbiyeti ve't-talim.
- Vezâretü't-terbiye ve't-talim (2006) *Malumatü âmma*. <http://www.moe.gov.jo/school/sewelm/KNOW.htm>. (erişim: 10 Mayıs 2006)
- Vezâretü't-terbiyeti ve t-talim. (1999). *Kânûnü't-terbiyeti ve't-talimi li-âmi 1994. Risâleü'l-Müallim*, (39), 3-20.
- ez-Zübî, H. (2003). *Medâ hâceti kütübi't-terbiyeti'l-İslâmiyeti lis-sufufi's-selaseti'l-uvla lil-vesaili't-talimiyeti min vucheti nezari'l-muallimin fi muhafedti İrbid*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İrbid: Yermuk Üniversitesi Şerî'at Fakültesi.

Religious Education In The Jordanian Formal Education

Mohammed THALGI, Dr. *

Citation- Thalgi, M. (2006). Religious education in the Jordanian formal education. *Journal of Values Education - Turkey*, 4 (11), 101-125. © Center for Values Education.

Abstract- The legal state of education from the years 1964 to 1994 was the most important educational legislation in the history of the state and which was also geared towards the realization of Islamic educational objectives. The levels of education in Jordan were ordered so that there were two years of primary school education, ten years for the fundamental period and two years for the secondary school phase. The teaching completed two weekly sessions for the study of Islamic education and one weekly session for the recitation of the Noble Qur'an. In the phase of secondary academic and vocational teaching, there was also teaching of Islamic culture divided into three weekly sessions. In this study, there also exists a comparison of religious education systems between Turkey and Jordan.

Key words- Religious Training, Formal Education, Comparative Education, Textbooks, Jordan.

---

* **Address for correspondence:** Mohammad Jaber Thalji. Anjara, Muthallath Rajip, Ajloun - Jordan. **E-Mail:** thalji2000@yahoo.com